

EMILIO MARIN
Arheološki muzej
Split

UDK 807—05:930.271(4)

MSGR. FRANE BULIĆ I EVROPSKI EPIGRAFIČARI

— Naše antičko nasljeđe pred znanstvenom javnošću

A b s t r a k t: Mnogobrojne veze između Msgr. Bulića i evropskih epigrafičara razvile su se osobito od 1894. kada je bio organiziran Prvi kongres za starokršćansku arheologiju u Splitu i Solinu. U bogatoj korespondenciji koju je Bulić vodio kao direktor Arheološkog muzeja u Splitu i urednik časopisa „Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku” te u člancima koje je sam publicirao, nalazimo na mnogobrojne sadržaje iz epigrafije. Epigrafičari kao Mommsen, Kubitschek, Delehay, de Rossi, Marucchi, Gatti, Duchesne, Hirschfeld, Bormann, Egger studirali su natpise iz Dalmacije.

29. srpnja 1984. godine navršava se 50 godina od smrti Don Frane Bulića, istaknutog arheologa, epigrafičara, povjesničara i klasičnog filologa, koji je kroz gotovo pola stoljeća vodio splitski Arheološki muzej, njegov časopis „Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku“, te brojna arheološka iskopavanja antičkih, starokršćanskih i starohrvatskih lokaliteta u Dalmaciji. Velika je Bulićeva zasluga i kao konzervatora za spomenike Dalmacije, također i u svakodnevnom životu njegove regije, te u njegovoj istaknutoj crkvenoj i društvenopolitičkoj aktivnosti. Svoj patriotski stav ispoljio je i na mjestu direktora splitske Klasične gimnazije. Legenda već za života — Bulić je uživao ugled u zemlji i u Evropi, o njemu svjedoče mnogobrojna odlikovanja, diplome i članstva u akademijama znanosti.

Msgr. Bulić je prvenstveno radio na istraživanju starokršćanskih spomenika stare Salone. Koliko su rezultati njegovih istraživanja bili značajni, pokazuje i to da je već 1894. godine upravo u Solinu i Splitu održan Prvi međunarodni kongres za starokršćansku arheologiju. Bulićeve rasprave iz hagiografije, te starokršćanske arheologije i povijesti i, posebno, epigrafije, do danas su temeljne za ove znanstvene discipline kod nas. Za nacionalnu povijest, pak, od osobitog je značenja Bulićevo otkriće natpisa kneza Trpimira i sarkofaga kraljice Jelene. Stalno je vodio brigu i o Dioklecijanovoj palači, te s Karamanom napisao o njoj monografiju na hrvatskom i njemačkom jeziku, još i danas nezaobilaznu za taj najveličanstveniji rimski spomenik u našim stranama.

Arheološki muzej u Splitu drži svojom moralnom obavezom da se što cjelovitije vrednuje život, djelo i vrijeme njegova najzaslužnijeg arheologa — Msgr. Bulića, te smatra da bi obljetnici njegove smrti trebalo pokloniti dužnu pažnju. U tom smislu Muzej je poduzeo sve potrebne akcije. Istovremeno je, prvi put nakon Bulićeve smrti, u toku sustavno istraživanje Bulićeva opusa, koje vodi mala ekipa stručnjaka Muzeja i njegovih vanjskih suradnika.

Za ovu prigodu simpozija u Žalcu — u blizini Rogaške Slatine u koju je Msgr. Bulić tridesetak godina redovito dolazio na odmor, susretao se i razgovarao s istaknutim kulturnim i znanstvenim radnicima i u kojoj mu je 1924. godine predana diploma počasnog člana Južnoštajerskog povijesnog društva — želio sam evocirati veze Msgr. Bulića s evropskim epigrafičarima, dakle, u jednoj znanstvenoj disciplini koju nam je upravo Bulić uzdigao na evropsku razinu i u kojoj, je par excellence naše antičko nasljeđe koje, u svim svojim vidovima i jest tema našeg simpozija.

Bulićeve kontakte s plejadom evropskih epigrafičara možemo pratiti na nekoliko paralelnih kolosjeka.

Brojni evropski epigrafičari javljaju se kao suradnici Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku (ranije *Bullettino di archeologia e storia dalmata*) kojem je Bulić bio urednikom četrdeset i četiri godine, bilo nekim izvornim radom, bilo prijevodom nekog rada objavljenog na drugom mjestu, što je bila Buliću draga metoda. Posebno je, pak, interesantna svojevrsna galerija od nekoliko desetaka likova, osoba od podvornika u Muzeju do najpoznatijih evropskih eksperata, koji su surađivali s Bulićem a koji su preminuli za njegova života, te im je on u Vjesniku — *Bullettinu* pisao i objavljivao nekrologe, u većini izuzetno interesantnog sadržaja. U toj galeriji nekoliko istaknutih portreta pripada znamenitim evropskim epigrafičarima.

Bulićeve kontakte s evropskim epigrafičarima pratimo i po korespondenciji i po arhivskim dokumentima. Nažalost, ti su dokumenti malo poznati i u velikoj mjeri neproučeni. Radi se o arhivskim dokumentima u Arheološkom muzeju u Splitu, Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu, Teologiji u Splitu, Nadbiskupskom arhivu u Splitu, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, te u pojedinih inozemnim institucijama, u prvom redu u Beču i Rimu. Korespondenciju s Bolandistima obradio je Don Ivan Ostojić i taj se rukopis nalazi u njegovoj ostavštini. Bulićeva korespondencija bila je izuzetno i obilna i plodotvorna. Zabilježena je i njegova znakovita izreka: „Kad već neće da vežu Split s Evropom kakvom-takvom željeznicom, neka je vezan barem mojom korespondencijom“.

Što je bila osnova tako intenzivnih međusobnih odnosa? Koje je to bilo antičko nasljeđe koje je izazivalo toliku pažnju znanstvene javnosti?

Po srijedi je velika natpisna baština antičke Dalmacije, u prvom redu stare Salone, a ta je gotovo u cijelosti čuvana u splitskom Arheo-

loškom muzeju, uz jedan dio u samom Solinu. Cjelokupna epigrafička kolekcija Arheološkog muzeja broji danas preko šest tisuća spomenika i po tome je jedinstvena ne samo u našoj zemlji nego, s izuzetkom Rima i Atene, i u Evropi. Najveći dio te kolekcije stvorio je Bulić. On je natpise redovito objavljivao u svom časopisu, u tiskanom katalogu muzejskih natpisa, te ih je najviše na taj način, uz stalnu suradnju sa CIL-om, učinio poznatim i dostupnim suvremenoj znanstvenoj javnosti. Sve je to omogućilo da prigodom spomenutog Prvog kongresa za starokršćansku arheologiju epigrafička komponenta odigra istaknutu ulogu. Na tom dalmatinskom, salonitanskom, epigrafičkom korpusu odigravala se osmoza znanstvenih interesa Bulićevih i, uopće, naših s onim evropskim urodivši obilnim plodovima. Nikada više, nakon tog dugog Bulićeva perioda, to nije bilo u tolikoj mjeri prisutno. Kao da su posustale te naše, domaće, vlastite klasičke studije koje proizlaze iz te jedine naše, domaće, vlastite, pisane klasičke baštine — iz našeg epigrafičkog korpusa. Nastojimo da tu posustalu osmozu u Dalmaciji u zadnje vrijeme ponovno potaknemo imajući na umu Bulićev put. U tom smislu Arheološki muzej u Splitu upravo je krenuo u jedan projekt korpusa starokršćanskih natpisa Salone, ovaj put u suradnji s francuskom arheološko-epigrafičkom ekipom.

Zadržat ćemo se, na kraju, na nekoliko primjera koji će ilustrirati našu temu.

Glasoviti Mommsen proputovao je Dalmacijom radi sakupljanja natpisa, dopisivao se s Bulićem, a što je posebno interesantno — *Bullettino* je i bio pokrenut na njegov šesdeseti rođendan.

Wilhelm Kubitschek, od 1916. redovni profesor za staru povijest i epigrafiju na Bečkom sveučilištu, bio je Bulićev kolega u Beču godine 1878. u arheološko-epigrafičkom seminaru, umro je dvije godina nakon Bulića, svog velikog prijatelja. Kubitschek je prokrstaro našim krajevima istražujući natpise a s Bulićem je održavao stalnu i bogatu korespondenciju.

Hippolite Delehay sa svojim društvom Bolandista iz Bruxellesa također je bio u prepisci s Bulićem, a ta je u velikoj mjeri istražena u već spomenutom rukopisu Don Ivana Ostojića.

Giovanni Battista de Rossi, veliki promicatelj starokršćanske arheologije i epigrafije, preminuo je mjesec dana nakon Prvog kongresa za starokršćansku arheologiju, pa je čudnom koincidencijom u istom svesku *Bullettina* od 1894. objavljen nekrolog Bulićev i Jelićev, koji je potcrtavao uzajamne veze, zajedno s aktima tog Prvog kongresa.

Orazio Marucchi, drugi veliki talijanski ekspert za ove discipline, bio je zajedno s Bulićem u organizacionom komitetu Prvog kongresa, te je i uzeo aktivno učešće u njegovim sekcijama.

Giuseppe Gatti, specijalist za rimsko pravo i povijest rimske literature, sa svojim znanjem iz epigrafije, direktno je, zajedno sa velikim de Rossijem, bio u stalnom kontaktu s Bulićem dok je ovaj iskopavao baziliku na Manastirinama u Solinu.

Louis Duchesne bio je u svojoj Francuskoj u sličnom položaju kao Bulić u svom zavičaju u pogledu odnosa lokalnih sredina prema njihovu kritičkom ispitivanju crkvenih legendi, pogotovo onih o apostolicitetu gradskih patrona. I te su veze bile utemeljene na epigrafskim raspravama.

Otto Hirschfeld bio je prvi profesor stare povijesti i epigrafije na Bečkom sveučilištu, na kojem ga je Bulić slušao 1878., samo dvije godine nakon utemeljenja te katedre. Kasnije je prešao u Berlin kao Mommsenov nasljednik. Brojna je njegova korespondencija s Bulićem kroz dugi niz godina, osobito u vezi s korpusom latinskih natpisa. Redaktor CIL-a i sam je proputovao Dalmacijom te pisao o njenim raznim epigrafsko-povijesnim pitanjima.

Eugen Bormann, dugogodišnji profesor istih disciplina na Bečkom sveučilištu, bio je osobiti prijatelj epigrafije stare Salone, a u korespondenciji s Bulićem interesirao se i za helenističke natpise Visa.

Rudolf Egger posebno je zadužio salonitansku epigrafiju obrađujući starokršćanski lokalitet Manastirine koji je Bulić bio otkopao u Solinu. Korpus natpisa s tog lokaliteta objelodanjen je u poznatom izdanju Arheološkog instituta iz Beča: *Forschungen in Salona*, sv. II I u svesku III istog izdanja Egger je publicirao salonitanske natpise, ovaj put s drugog velikog starokršćanskog nalazišta u Solinu, s Marusina.

Razmišljajući danas o vezama navedenih epigrafičara i Msgr. Bulića, 50 godina nakon njegove smrti, čini mi se da sam još više uvjeren u opravdanosti prijedloga o organiziranju, jednog dana, epigrafičkog kongresa u našoj zemlji, o kojem sam već razmišljao u nedavnom osvrtu na posljednji epigrafički kongres u Ateni. Splitsko-solinski teren i Muzej prirodno bi bili njegov dobar domaćin.

S U M M A R Y

E. Marin: MSGR. FRANE BULIĆ AND EUROPEAN EPIGRAPHERS

Next year 1984 in the commemoration of the 50th anniversary of the Msgr. Bulić's death it is the real opportunity to reconsider the numerous relations between him and various European epigraphists, especially from 1894 when the 1st congress for Early—Christian archaeology at Split and Salona was organized. In the large correspondence that Bulić carried on as the director of the Archaeological Museum at Split and the editor of the review *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* (formerly *Bullettino di archeologia e storia dalmata*) we can find numerous items on epigraphy as well as in the articles he published himself. He used to commemorate his deceased colleagues and among them those dealing with epigraphy in his review. The scholars like Mommsen, Kubitschek, Delehaye, de Rossi, Marucchi, Gatti, Duchesne, Hirschfeld, Bormann, Egger studied the inscriptions from Dalmatia. The most outstanding collection of this epigraphic heritage is in the Archaeological Museum at Split that contents more than 6000 inscriptions, mainly from Salona.